

ויש להעיר על דברי המדרש הנ"ל, דאיתא במסכת ברכות (דף כח ע"ב), כשחלה רבי יוחנן בן זכאי לפני פטירתו נכנסו תלמידיו לבקרו, כיון שראה אותם התחיל רבי יוחנן לבכות, שאלו תלמידיו "נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק, מפני מה אתה בוכה". ובתוך תשובת רבי יוחנן אמר לתלמידיו: "ולא עוד אלא שיש לפני שתי דרכים, אחת של גן עדן ואחת של גיהנם, ואיני יודע באיזו מוליכים אותי". הרי שאין אדם יודע לפני פטירתו לאן הוא הולך, אם לגן עדן או לגיהנם.

ואפשר ליישב, שדברי המדרש נאמרים רק על יום המיתה דוקא, משא"כ מעשה התלמידי רבי יוחנן בן זכאי שבאו לבקרו לא היה זה ביום מיתתו ממש, אלא קצת לפני כן. או אפשר ליישב, שבאמת ידע רבי יוחנן היכן הוא הולך, ומחמת ענוותנותו אמר לתלמידיו כן, כדי ללמדם מדת ענוה^(ג), או כדי לעוררם לתשובה ותיקון המעשים.

בספר 'נוצר חסד'^(ד) (פ"ד מ"ד) להגה"ק רבי יצחק אייזיק מקאמרנא זי"ע, כתב דברים נפלאים, שבשעת פטירתו של הבעל שם טוב הקדוש זי"ע, התפלל בזה הלשון: "אלהי רבון כל העולמים, אל תביאני רגל גאווה", וכמו כן כשיצאה נשמתו של האריז"ל, התפלל בלשון שפאניא: "שמרני מידי גאווה".

ולפי דברי המדרש המובא ברכינו בחיי, מכואר היטב למה התפללו האריז"ל והבעש"ט זי"ע בשעת פטירתם שלא להכשל בגאווה, והוא משום שמראים לצדיקים ביום מיתתם מתן שכרן הצפון להם לעולם הבא, וחששו שמא תזוח דעתם עליהם כשיראו גודל שכרם עבור עבודתם הקדושה, לכן התפללו בשעת פטירתם "אל תבואני רגל גאווה".

ב. האם יעקב אבינו נקבר מקודם במצרים

במשנה (נזיר פ"ט מ"ג, ואהלות פט"ז מ"ג) תנן, המפנה מת ממקום למקום, נוטל המת

(ג) ועיין במהרש"א בחידושי אגדות על מסכת ברכות (שם) שכתב וז"ל: "ואיני יודע באיזה דרך מוליכין אותי וכו'. מצאתי כתוב, שלא היה הצדיק הזה מאמין בעצמו, כענין שדרשו ברוב לולא האמיתיות..."

יחד עם שלש אצבעות מן העפר אשר המת נוטל עליו^(א). ובגמרא (נזיר דף סה ע"א) למדו דין זה מיעקב אבינו שאמר ליוסף "ונשאתני ממצרים", דהיינו שאמר לו 'מעפר של מצרים טול עמי'^(ב). מגמרא זו משמע שיעקב אבינו נקבר תחילה במצרים, ורק אח"כ פינהו ממצרים והעלוהו לארץ ישראל וקברוהו במערת המכפלה.

ותמה התוספות יום טוב^(ג) (נזיר שם ד"ה תבוסתן): שלא מצינו בשום מקום בתורה שיעקב אבינו נקבר תחילה במצרים. ולכן מסיק התוספות יו"ט בשם

בהיותו בן י"ח שנים נתמנה למו"ץ ור"מ בק"ק פראג, ויצא שמו לגאון גדול ומובהק. בן לי שנים כבר חיבר את חיבורו הגדול תוספות יו"ט על ששה סדרי משנה. בשנת שפ"ד נתקבל לאבדק"ק ניקלשבורג, ואחרי ככלות שנה בשנת שפ"ה, נתקבל לאבדק"ק ווינא. ובשנת שפ"ז לפ"ק נבחר לאבדק"ק פראג, והאירה הארץ מכבוד תורתו וצדקתו הרמה, ונהג נשיאותו בתוקף ועוז, לא נשא פני איש, וקנא קנאת ה' צבאות עבור אמונה ודת תוה"ק, ועי"ז רכש לו הרבה שונאים, אשר רדפוהו בלי חמלה, וקמו אנשי רשע והלשינו עליו אצל שרי המלוכה, עד שבא פקודה מטעם המלך פערדינאנד השני, לאסרו בשלשלאות של ברזל ולהוליכו למקום משפט הגבוה לעיר ווינא, ובברזל באה נפשו, והיה בסכנה גדולה ר"ל, אז קמו פרנסי העיר ווינא, וגם שרים שאינם יהודים, שהכירו רום ערכו וישרת לבבו, וידעו כי נקי הוא מכל חטא ופשע, ורק בעלילה באו עליו שונאי נפשו. והשתדלו עבורו להצילו מלרדת שחת. ובעושהי"ת הצליחו במעשיהם, וביום כח מנחם אב שפ"ט יצא מבית האסורים, וניצל ממשפט מות ר"ל, וגם משאר משפטים קשים ורעים, ותחת זה חייבוהו לשלם כופר נפשו י"ב אלפים שקלי זהב, סכום עצום ורב, שלא היו באפשרות לקבץ מכל יהודי פראג ועיר

בראשית הערה פה. (ה) זה לשון המשנה מסכת נזיר: "המוצא מת בתחלה מושכב כדרכו נוטלו ואת תבוסתו". וכזה הלשון איתא ג"כ במשנה מסכת אהלות (פט"ז מ"ג). (ו) זה לשון הגמרא: "נוטלן ואת תפוסתן, היכי דמי תפוסה, אמר רב יהודה אמר קרא 'ונשאתני ממצרים', טול עמי". ופירש רש"י במסכת נזיר (שם ד"ה ממצרים) וז"ל: "מעפר מצרים טול עמי". וכן פירש הרמב"ם בפירוש המשנה מסכת נזיר (שם) וז"ל: "והסמיכו את זה למה שנאמר ונשאתני ממצרים, והרי ידוע שמשם ישאהו, אלא הכונה טול עמי מעפר מצרים שאני שוכב בו". וכן פירש הרמב"ם בפירוש המשנה מסכת אהלות (שם) וז"ל: "הסמיכו את זה למה שאמר יעקב אבינו ונשאתני ממצרים, אמר לו טול עמי מעפר מצרים, מפני שיש בו חומר המת". וכן פירש הברטנורא במסכת נזיר (שם ד"ה נוטלו). (ז) חיברו הגאון רבי יו"ט ליפמאן הלוי העליר זי"ע, נולד בוואלירשטיין שבאשכנז בשנת של"ט, לאביו הג"ר נתן הלוי זצ"ל. עוד טרם הולדו ובואו לעולם, כבר מת אביו ז"ל, ונתגדל על ברכי זקינו הגאון רבי משה הלוי העליר זצ"ל, שהיה רב ואב"ד על כל מדינת אשכנז. למד תורה בישיבת הגאונים, המהר"ל מפראג זצ"ל, רבי יעקב גינצבורג מפרידבורג זצ"ל, ורבי אפרים איש לונטשיץ זצ"ל בעל

הרמב"ם, דהלימוד מיעקב אבינו אינו אלא אסמכתא בעלמא, כי אין הוכחה שנקבר יעקב במצרים^(ח).

ובן מצינו במושב זקנים^(ט) לבעלי התוספות (כאן), שכתבו להדיא שלא נקבר יעקב במצרים, שהקשה בשם רבינו ישעיה ז"ל כיצד למדים שצריך ליטול מעפר הקבר מיעקב שאמר 'ונשאתני ממצרים', והלא יעקב לא היה קבור במצרים. ותירץ בשם רבינו חיים ז"ל, שלעולם לא היה יעקב קבור במצרים, ומה שלומדים מיעקב שצריך ליטול מעפר הקבר, כך הוא פירושו, שאמר יעקב ליוסף 'אל נא תקברני במצרים' לפי שעה על מנת שתוציאני ותוליכני ושכבתי עם אבותי, שאם אתה עושה כן אז 'ונשאתני ממצרים', כלומר אז תהיה מוכרח ליטול עמי מעפר מצרים, וזה יהיה לך טרחה ויגיעה רבה לישא העפר ממצרים עד חברון, אבל אם תקחני עתה 'וקברתני בקברתם' בחברון, שוב לא תצטרך לקבור אותי במצרים, ולא לטרוח לישא עפר הקבר ממצרים עד חברון^(י).

לכהן כרב ואב"ד בכל מדינות המלך, ולא מצא מנוח לכף רגליו, עד שבחמלת ה' נתקבל בשנת שצ"ב לאבדק"ק נעמירוב בארץ פולין, ובשנת שצ"ה לאבדק"ק לאדמיר. ומשם נתקבל בשנת ת"ד לשבת על כסא הרבנות דק"ק קראקא המעטירה, למלאות מקום רבינו הבי"ח זצ"ל, ובא שם אל המנוחה והנחלה, ותקן שם תקנות טובות ומועילות, והיה לראש רבני ארץ פולין, והחזיקוהו כיחיד בדורו וצייתו לדבריו. נפטר בקראקא ביום כו אלול תי"ד, ושם מנוחתו כבוד. **חיבר** עוד: 'מעדני מלך' ודברי חמודות' על הרא"ש בכמה מסכתות, 'פלפולא חריפתא' על הרא"ש לסדר נזיקין, 'צורת הבית' על בנין ביהמ"ק, 'מגילת איבה' סיפור צרות שעברו עליו ונסים שנעשו לו, 'מלבושי יום טוב' על הלבוש, 'חידושי הלבנה' בענין מיעוט הירח, 'תורת האשם' על ספר תורת חטאת להרמ"א ז"ל, 'מאמר יום טוב' על פירוש האבן עזרא על התורה וחמש מגילות. התפרסם בעיקר ע"י פירושו על משניות

'תוספות יום טוב'. (ח) זה לשון התוספות יום טוב: 'ומ"ש הר"ב דכתיב ונשאתני ממצרים וכו', הכי קאמר מעפר של מצרים, ולא נמצא בכתוב שנקבר מתחלה במצרים, והרמב"ם כתב דאסמכתא הוא'. (ט) ראה תולדותיו לעיל בפרשת בראשית הערה רצט. (י) זה לשון המושב זקנים (כאן): 'אמרין בנוזיר בפ"ב (דף סה ע"א) בהלכה אחרונה, מנין לתפישת הקבר מן התורה שנאמר ונשאתני טול עמי מקרקע של מצרים. ותימזה להר"י ישעיה, וכי יעקב אבינו היה קבור במצרים דיליף מיניה תפיסת קבר מן התורה, כלומר שיקח ג' אצבעות עפר תיחוח. ותירץ משם ר' חיים, כך הוא פירושו, לעולם לא היה יעקב קבור במצרים, ומה שלמד תפישת הקבר ממנו, כך הוא, יעקב היה אומר ליוסף אל נא תקברני וכו', לכשתצאו ותקחו כל השבטים, ותקחו גם אותי, תהיו צריכין ליקח עמי תפישת הקבר, ויהא טורח הרבה עליכם, אבל אם תקחני עתה, לא תצטרך לא לזה ולא לזה'.

ותירין דומה כתב החיד"א ז"ל^(יא) בספרו 'פתח עינים' (למסכת נזיר שם) ובספרו 'פני דוד' (כאן אות ט) בשם הרה"ק רבינו אברהם גרשון מקיטוב זי"ע גיסו של רבינו הבעל שם טוב זי"ע, שיעקב צוה שלא יקברו אותו בארץ מצרים כיון שאם יקבר שם יצטרכו להעלותו להקבר בארץ ישראל יחד עם העפר שכן הוא הדין, ולא רצה להיקבר בארץ ישראל עם עפר ארץ מצרים שהיא ארץ טמאה^(יב). וגם לפי טעם זה משמע שלא נקבר יעקב אבינו במצרים.

אולם בפירוש החזקוני^(יג) (כאן) כתב, שאכן נקבר יעקב בתחילה במצרים, ומפרש בזה הפסוק: 'ושכבתי' — בקבר מצרים, 'ונשאתני ממצרים' — טול עמי עפר ממצרים, וכדברי הגמרא במסכת נזיר^(יד).

ולפי פירוש החזקוני מיושב מה דקשה לכאורה, היאך עשה יוסף ליעקב אבל שבעת ימים 'במצרים', כמפורש בקרא (בראשית נ י), הלא קיי"ל שאין דיני אבלות לפני קבורת המת וסתימת הגולל כדאיתא במסכת נזיר (דף כו ע"א), וכן פסק הרמב"ם (הלכות אבל פ"א ה"ב). אולם לדברי החזקוני שנקבר יעקב בתחילה במצרים, חל עליהם חיוב אבלות, ועל כן עשה יוסף 'אבל' שבעת ימים במצרים, ורק אח"כ פינהו ממצרים והעלוהו לארץ ישראל וקברוהו במערת המכפלה.

אמנם כל זה הוא שלא כדברי התוספות (מועד קטן דף כ ע"א, ד"ה מה חג) שכתבו ש'האבל' שבעת ימים שעשה יוסף ליעקב במצרים היה קודם שנקבר יעקב^(טו), וכן כתב רבינו בחיי (בראשית נ י)^(טז). ולפי דבריהם עשה יוסף 'אבל'

וכן כתב בספרו פני דוד (פרשתנו אות ט). (יג) ראה תולדותיו לעיל בפרשת בראשית הערה קיב. (יד) ז"ל החזקוני: 'ושכבתי בקבר במצרים, ונשאתני ממצרים, שבתחילה היה נקבר במצרים, כדאיתא פרק ט' דנזיר (דף סה ע"א) המוצא מת מושכב כדרכו נוטלו ואת תפוסתו, היכי דמי תפוסה, אמר רב יהודה דאמר קרא 'ונשאתני ממצרים' טול עמי, וכמה שיעור תפוסה, נוטל עפר תיחוח וחופר בקרקע בתולה שלש אצבעות'. (טו) זה לשון התוספות: 'ומיעש לאביו אבל שבעת ימים (בראשית נ י) לא מצי לאתווי, דהתם קודם קבורה היה'. (טז) ז"ל רבינו בחיי: 'אבל

(יא) ראה תולדותיו לעיל בפרשת בראשית הערה קצ. (יב) זה לשון החיד"א ז"ל בספרו פתח עינים על מסכת נזיר (שם): 'ושמעתי משם הרב החסיד כמהר"ר אברהם גרשון אשכנזי, שפירש דהכי קאמר קרא, אל נא תקברני במצרים, כלומר לא עכשיו תקברני במצרים לפי שעה ואח"כ תוציאני ותוליכני ושכבתי וכו', שאם אתה עושה כן אתה מוכרח ונשאתני ממצרים, שתטול מעפר מצרים, כמו שהוא הדין נוטלו ואת תבוסתו, וצריך שתקבור עפר ארץ טמאה עמי, לכן אנכי מצוך אל נא תקברני במצרים כלל כדי שלא תצטרך לקחת מעפרה לתבוסה'.

על יעקב עוד לפני שנקבר, ואח"כ העלוהו לארץ ישראל, ומעולם לא נקבר יעקב במצרים.

ועיין עוד להלן מה שכתבתי על הפסוק "אבי השביעני לאמר" (נ ה, אות ג) למה רצו יעקב ויוסף להקבר בארץ ישראל דוקא.

אבילות ביום הפיני

לדעת החזקוני שנקבר יעקב תחילה במצרים, על כרחך צריך לומר שעשו אבילות שנית ביום שהוציאוהו מקברו, וכדקיי"ל בשו"ע (יו"ד סימן תג סעיף א): "המלקט עצמות אביו, או של שאר קרובים שמתאבלים עליהם, מתאבל עליהם כל היום כולו, בכל הדברים הנוהגים באבל".

ומדי דברי בענין אבילות ביום פינוי המת, כדאי להעתיק מעשה שהובא בשו"ת מהר"ם ב"ר ברוך (י"י) (פסקים ומנהגים, סימן צג), והובא גם במרדכי (י"י) מסכת מועד קטן (הלכות אונן, רמז תתק), וזה לשון שו"ת מהר"ם ב"ר ברוך: "ומעשה אירע באשפירא כשנפטר רבינו קלונימוס הזקן בן רבי יצחק, והיתה העיר במצור, ושומוהו אותו בארון בבית המקוה, ומנו לו מיד שבעה, ושלישים. אף על פי שהיתה דעתן לפנותו משם אחר המצור, כמו שעשו שקברוהו אחר כך במגנצא, מכל מקום כיון שלא פינהו בתוך שבעה מסתימת הגולל הראשון מנו מן הראשון ולא מן השני".

שבעת ימים, אבלות זו קודם קבורה היה, שכן כתוב אחרי כן "וישאו אתו בניו ויקברו אותו", אבל האבלות שנצטוינו בדין תורה, הוא אחר הקבורה לאחר שיסתם הגולל.

(יז) ראה תולדותיו לעיל בפרשת נח הערה קי. (יח) ראה תולדותיו לעיל בפרשת בראשית הערה עו. (יט) ראה תולדותיו לעיל בפרשת בראשית הערה צא.